

रवि शाक्य, इवाछें, यल

झीगु संस्कृति म्हसीके

लेखक

शंकरमान राजवंशी

भीगु संस्कृति म्हसीके

लेखक

शंकरमान राजवंशी

प्रकाशनमाला- १
हेमराज हःपा
लोक साहित्य परिषद् बल

लेखक तथा प्रकाशकया ठेगाना
ठहिट्टी क्वावहा, ये
फोन नं. २२३१८६

प्रथमवार- १०००

मिति- ने. सं. १११२ (वि. सं. २०४८) योमगिपुन्ही

मूल्य- ५।-

भूमिका

कला, धर्म, संस्कृति, साहित्य थ्व प्यता रथया प्यचाःषःचाः थें खः । कलाक्षेत्रं लोके ख्याति स्थापना याई । धर्मक्षेत्रं इहलोक परलोक सुधार याई । संस्कृतिक्षेत्रं आत्मगौरव व आत्मस्वतन्त्र स्थापना याई । साहित्यक्षेत्रं भाषायात विकास याई । भाषा जातियात स्वाकी । साहित्यक्षेत्रे समाजसेवी भाषासेवी जनपिमं यक्को देन त्वताथके धुंकूगु दु । आः भीत थुलिंजक मगाः । छाया धाःसा जातिजक म्वानां परतन्त्र जुया च्वने माल धाःसा छुं सार दैमखु । भीत कर्पिनिगु संस्कृति कोत्यला हैच्वंगु दु । नेवाःया इतिहासयात थायथासे स्यङ्का हैच्वंगु दु । भीत मखूगु लें ध्वाना चुंच्वंगु दु । थज्यागु वखते सावधान जुइमाःगु आवश्यक जुल । उर्कि जि भीगु आत्मगौरव व आत्मस्वतन्त्रया लागि संस्कृति क्षेत्रे दुवाला उकियागु महत्त्व तथा तात्पर्य लुइका थमं स्यूकथं च्वसु विया वैच्वनागु खः । उकियात सम्पादन याना ग्रन्थया रूपे ह्येत प्रकाशक मलूनिगु जुया ह्ये मफया च्वंगु खः । पासा श्री हेमराज शाक्यजुं थ्व खँ थ्वीका लोकसाहित्य परिषदे हेमराज हःपा स्वना दिल । भीगु संस्कृति दशकर्मया अभिप्राय छैगु ग्रन्थ प्रकाश यायेत धका थगुने जित लोकसाहित्य परिषदं न्यादो दां हःपा दिलेयाःगु खः । व ग्रन्थप्रकाशे ह्येत उलि धिवां मचाःगु जुया ह्ये मफया च्वंगु खः ।

थुगुसी स्वन्ती नखः मानेयायेगुवारे गरवर जुया भीगु संस्कृतिया महत्त्व तथा तात्पर्य मस्यूपिं दनिगु जुयाच्वन । थ्व

विषये च्वसु न्हावानं वीधुंगु खः । तर लोमंके धुंकूगु जुया च्वन ।
 उकिं थुगुसीनं च्वसु विया नेवाः भाजुपिन्त ध्वाथुइकेगु कोशिष
 यानागु खः ।

अथेहे भीसं नेवाःभाय् देवनागरी लिपिं छ्यला वयाच्वनागु
 कारण परिवर्तित शासकपिनिगु नेपालभाषा दमननीति यांना
 भाषा व साहित्य जक सां म्वाका तयेगु जरूरी जुया थःगु लिपि-
 यात त्वःता देवनागरी लिपिं छ्यलेगु यांनावःगु जुयाच्वन ।
 उकिं यांना भीगु नेवाः लिपि म्हमसिया वन ।

आः लिपियात नं संरक्षण याये लागि नेपाल लिपिगुथि नेवाः
 लिपि स्यनेगु यांना हल । नेपाल लिपिगुथियागु थ्व प्रयासं यांना
 विस्तार विस्तार नेवाःलिपिया प्रचार प्रसार जुया वल । तर
 नेवाःलिपि छ्यलेगु तरीका स्यनेगु मस्यूगुलिं नेवाःलिपिनं
 देवनागरी लिपि थें तुं छ्यलेगु यांनाहःगु जुया नेवाःलिपियागु
 जरूरी मदुथें ताल ।

तर नेवाःलिपि नेवाःभाय् नाप सम्बन्धित लिपि खः ।
 उकिं नेवाःलिपिने उच्चारण स्वर फरक धैगु खँ मसिया नेवाः
 लिपि छ्यलेगुली नं त्रुटि जुया वःगुलिं थ्व खँ बोध याये लागि
 च्वसु विया धैगु खः । उक्त च्वसुयात सम्पादन यांना हेमराज
 हःपाया प्रकाशन माला १-२ यांना चिचिधंक सां ग्रन्थ प्रकाशे
 हयेगु विचा यांना भीगु संस्कृति म्हेसीके धैगु थ्व चिचाधंगु ग्रन्थ
 प्रकाशे हैगु जुल । थ्व ग्रन्थ नेवाःभाजुपिमं आत्मसात् यातघाःसा
 भीगु संस्कृति नखः चखःया ग्रन्थनं पिकया वनेदै धैगु प्रतीक्षा
 यांना थ्व भूमिका थन कोचाय्का ।

विषयवस्तुया धलः

यमपंचकबले हनीगु नखःया तात्पर्य

विषय	पौ
१. थुगुसीया स्वन्ती नखः गूबले	१-४
२. नेवाःया इतिहासया लागि बाधक तत्त्व	५-९
३. थुगुसीया स्वन्ती नखः मानेयायेगुबारे जूगु गतिविधि	१०-१२
४. भीगु संस्कृतिनें यमपञ्चकया भूमिका	१३-१६
५. नेपाल संवत् उत्पत्तिया कारण	१७-१८

नेवाःलिपि छ्यलेगु तरीका

१. नेवाःभाषाया आधार नेवाःलिपि	१९-२२
२. नेवाःभाषाया अक्षरबोध नियम	२३-२७
३. नेवाःलिपि छ्यलेगु गथे	२८-३०

शुद्धिपत्र

जुइमाःगु	जूगु	पौ	पंडित
मानेयाइगु	मानेयाइ	१२	७
गुह्येश्वरी	गुह्यश्वरी	१३	४
महिषासुर	महिसासुर	१३	५
लाकुं	थाकुं	१४	२२
तता	तया	१६	८
गुलित	गुलिन	१६	२०

थुगुसीया स्वन्ती नखः गुबले'

स्वन्हु तिथि नखःया स्वन्तीनखः जूगु खः । स्वन्हु यंक माने-
याइगु नखः जुया स्वन्ती नखः घाःगु खः । लक्ष्मीपूजा, म्हपूजा,
किजापूजा थ्व स्वन्हुयात स्वन्ती नखः धाई । अथे हे नेपाली भाषं
तिहार धाई । थ्व तिहार नं त्रिअहरहया अपभ्रंशरूपं तिहार जूगु
खः । त्रिअहरह धैगु स्वन्हु स्वचा खः । तर थुगुसी नेपाल राजकीय
पञ्चाङ्ग निर्णायक समिति निर्णय याना पिकागु पात्रोय् कार्तिक
१९ गते लक्ष्मीपूजा याना २२ गते किजापूजा यायेगु च्वयातःगु
दु । थुकी प्यन्हु प्यचा जूवःगु दु । उकिं स्वन्ती तथा तिहारया
अर्थयुक्त मजगु स्पष्ट जुल । अथेहे कोपूजानिमें किजापूजातक
थ्व न्यान्हुयात यमपञ्चक धाई । उकिं कोपूजाकुन्हुनिमें सुथन्हापां
पिखालखइ यमराजयात मत बीगु चलन दु । उक्त पात्रोय्
कार्तिक १७ गते यमदीपदान घका च्वयातःगु दु । कार्तिक १७
गतेनिमें कार्तिक २२ गते किजापूजातक खुन्हु जूवःगु दु । उकीनं
यमपञ्चकया अर्थयुक्त मजगु स्पष्ट जुल । थथे अनर्थ जूगुलि
विचाः यायेमाःगु खण्ड बल । सायद घडीपलायागु विधान अनुसार
पूजा याइपिनिगु लागि व निर्णय जुइफु । तर भीगु संस्कृति

१. ने. सं. १९९१ कछलागा ८ (वि. सं. २०४८ कार्तिक १३) बुधवाया
इनापे प्रकाशित ।

अनुसार थुकी घडीपलाया मतलव मदु । केवल दिनया जक मतलव दु । छायाः सा थव नखः सावनमान अनुसार चलेजुगु नखः खः ।

सावनमान, सौरमान, चान्द्रमान, नाक्षत्रमान, वार्हस्पत्यमान थव न्याता मान भीसं मानेयाना वयाच्चनागु दु । उकि गनं घडीपला अनुसार काय्माःगु दुसा गनं घडीपला काये म्वाःगु नं दु । थन सावनमान जूगुलि घडीपलाया मतलव मदुगु खः ।

यां तिथि समनुप्राप्य उदयं याति भास्करः ।

सा तिथिः सकला ज्ञेया स्नान दानादि कर्मसु ॥

थव शास्त्रवचन अनुसारं गुगु तिथि ज्वना सूर्य उदय जुल वहे तिथि छन्हुया लागि जुई, उकुन्हु स्नान दानादि कर्म यायेज्यू धंतःगु दु । कार्तिक २० गते औंसी तिथि ज्वना सूर्य उदय जूइगु जुया २० गते न्हिछि चछिया लागि औंसी मानेयाये ज्यूगु उक्त शास्त्रवचनं खने दु । उकि २० गते लक्ष्मीपूजा यायेगुवारे शास्त्रवचन उल्लङ्घन मजूगु नं स्पष्ट जूगु दु । स्वन्ती नखः अर्थात् तिहारया अर्थयुक्त जूगु नं स्पष्ट जू ।

कोपूजा खिचापूजा धैंगु यमदूतया पूजा खः । भी सीवले काकपिण्ड स्वानपिण्ड धका को खिचायात अर्थात् यमदूतयात पिण्ड बी । उकि यमपञ्चक धका को व खिचायात नं पूजा याइगु खः ।

भीसं पूजा यायेम्ह लक्ष्मी वहे यमपञ्चकया दुने लाःह्य अर्थात् यमराजया ढुकुटी च्वंम्ह छपा ल्लाती ज्वला न्हाय्कं, छपा ल्लाती सिंहःमू ज्वना च्वंम्ह छपा ल्लाती अभय छपा ल्लाती वर विया च्वंम्ह जवं खवं रूपाः पासा तया तःह्य धुकूया सञ्चालक

कुवेरयात आज्ञा विया च्वंम्ह मिहासने विराजमान जुया च्वंम्ह काउलेया म्हे पला तया तःह्य थज्याह्य लक्ष्मीयात भीमं पूजा याइगु खः । व लक्ष्मीयात मोहनीवले स्वनागु लाया सुकुला वाया बजी जाकीया मधी छायेमाः । छायाःसा मोहनी नाप सम्बन्ध दुम्ह लक्ष्मी खः ।

यमराजया धुकुती च्वंम्ह लक्ष्मीयात निम्तो बीके छ्वयेत सुथे सापूजा याना सायात निम्तो बीके छ्वई । छायाःसा यमराजया थाय् वनेत वैतरणी तरे यायेमाः । सां वैरणी तरे याइगु जुया भी सीवले नं सादान याइगु खः । उकुन्हु लक्ष्मी वैगु जुया पिखालखुं-निसें धुकुती थ्यंक वं थिला तै । वंन्ही लक्ष्मीयात पिखालखुंनिसें स्वागत याना धुकुती तये यंकी । तुफी हासा लक्ष्मीया ज्याभः जुया तुफी हासायात नं पूजा यायेमाः ।

कार्तिक २१ गते गोवर्धन पूजा अर्थात् सापूजा व गोवर्धन पूजा यायेगु घका पात्रोय् च्वया तःगु दु । थ्व गोठपूजा याइपिनिगु लागि खः । थथे भीगु संस्कृति नाप मेपिनिगु संस्कृति त्वाक ज्याना च्वंगु जुया भीत भ्रमोत्पादक जूगु खः । थ्वकुन्हु हे म्हपूजा गाई गोरूपूजा घका नं च्वया व्युगु जुल ।

म्हपूजाकुन्हु लक्ष्मीयात नं म्हपूजा याना पञ्चमकार सगं अर्थात् ला त्या ख्ये ओ थो ऐला सगं विया भ्वेव्व छाई । अले थःपिनि म्हपूजा याई । थ्व दछीया लागि यमराजपाखें जीवन थमौती यानागु खः ।

क्षीरसमुद्रे च्वंम्ह कमल स्वाने विराजमान जुया च्वंम्ह लक्ष्मीयात पञ्चमकार सगं भ्वेव्व चलेमजू । वैत केवल पंचामृतं

जक पूजा यायेमाः । उकिं भीम्ह लक्ष्मीद्यः नाप व लक्ष्मीद्यः फरक
धैगु स्पष्ट सी दु ।

किजापूजाया कन्हेकुन्हु लक्ष्मीद्यः कोकायेगु धका प्रसाद
लिकाई । व प्रसाद म्हाय्मचायागु अधिकार जूगुलि न्हापालाक्क
म्हाय्मचायात मबीकं मेपिन्त बीमखु । लक्ष्मीद्यः या ज्याभः नं
कीकया म्हाय्मचायात लःल्लाई । म्हाय्मचा मदुसा मुख्य नकीं-
यात लःल्लाई । थ्व भीगु संस्कृति खः । म्हाय्मचाया अधिकार
जूगु कारण छाय्धाःसा म्हाय्मचायात वाह्ला तया पिकाइवले
थ्वहे लक्ष्मीया रूपं पिकाइगु खः । भीसं थःगु संस्कृति म्हासीका
ज्या यायेमाः नत्र उखेनं मला थुखेनं मला जुई । केवल लक्ष्मीद्यः
या कोप भागी जुया दुःखी जीवन वितेयाना च्वनेमाली ।

भीसं धुकुती स्वना पूजा यायेम्ह लक्ष्मीद्यः देखा दुम्ह पुनं
दयेका तःगु थासां छापेयानातःगु लक्ष्मीद्यःयात स्वनी । अधिकार
प्राप्त ब्यक्ति दयेकूगु लक्ष्मीद्यःनं लक्ष्मी आविर्भाव जुइगु जुया
अनधिकृतपिसं दयेकूगु अर्थात् छापेयाःगु लक्ष्मीद्यः धुकुती स्वनीमखु ।

किजापूजा कुन्हु यमराज विदाइ जुया वनीगु दिन जुया
उकुन्हुयात यमद्वितीया नं धाई । संस्कृतभाषं भ्रातृपूजा धाई ।
भ्रातृशब्दं दाजुकिजा निम्हं वः । उकिं तता क्येहे नं दाजु किजा
पूजा यायेज्यू । मस्याभाषं भैया धाइवले दाजु किजा निम्हेसितं
धायेज्यूथे भ्रातृशब्दं नं निम्हेसितं धायेज्यू । किजापूजा कुन्हु दाजु-
पूजा यायेमज्यू धाईपिं नं दु । थ्व गलत खं खः । थ्व किजापूजाया
विधान नं यमराजपाखें जीवन थमौती यानागु भाव खः । उकिं
तता क्येहेपिसं थः दाजुकिजापिनिगु जीवन थमौतीया लागि किजा-
पूजा याना सिन्हः तिकाः बीगु खः ।

नेवाःया इतिहासया लागि बाधक तत्त्व^१

भीसं गुलिनं मानेयाना वयाच्चवनागु संस्कार भीगु इतिहासया आधारभूत मौलिक साधन खः । अज्यागु साधनयात बाँलाक म्हमसिल धाःसा बाधक तत्त्व ते सं स्यङ्का वी । गथे कि उदाहरण प्रस्तुत याये ।

१. चैत्रकृष्णपक्ष चिल्लागा चःहेयात भीसं पाहां चःहे अर्थात् पास्सा चःहे धया च्वना । उकुन्हु पाहां ब्वना नखः हनेगु याना च्वना । उकियात छथी मनुतसें पिशाच चतुर्दशी धाइगु जुया च्वन । थुकि छु सिद्ध जू वै धाःसा नेवाःया उत्पत्ति पिशाचं जूगु धैगु व इमिसं परस्पर पाहां ब्वनेगु याना समाज दयेकल धैगु सिद्ध जू वै । उकिं थ्व भीगु इतिहासया लागि बाधक तत्त्व खः ।

२. अथेहे श्रावण कृष्णपक्ष दिल्लागा चःहेयात भीसं गथांमुग चःहे धयाच्च्वना । उकुन्हु नखःया आरम्भ मानेयाना नखः हनेगु यानाच्च्वना । उकियात छथी मनुतसें घण्टाकर्ण चतुर्दशी

१. ने. सं. १९९९ कछलागा ३० (वि. सं. २०४८ कार्तिक २०) बुधवाया इनापे प्रकाशित ।

धाइगु जुयाच्चन । व घण्टाकर्ण धैम्ह छम्ह नास्तिक खः । ईश्वरया नां न्यनेमाली धका न्हाय्पने गँ घाना जूगुलि वैत घण्टाकर्ण धाःगु घाई । अज्याम्ह नास्तिक घण्टाकर्णयात प्रमुख मानेयाना नखः हनीपिं नेवाः त नास्तिक वाममार्गी खः धैगु सिद्ध जू वै । उकिं थ्व नं भीगु इतिहासया लागि बाधक तत्त्व खः ।

३. अथेहे कार्तिक शुक्लपक्ष कछलाथ्व पारुकुन्हू भीसं म्हपूजा याना न्हूगु दं हनेगु याना च्वना । वैत नेपाल संवत्या आरम्भ जूगु दिन धका शाहकाले च्वःगु भाषावंशावलीया आधार कया नेपाल संवत्या प्रवर्तकबारे उल्लेख जूगु थथे—

जुजु राघवदेवया पाले भक्तपुरयाम्ह छम्ह ज्योतिषं सुवर्ण-सिद्धि साइत पत्ता लगेयाना विष्णुमंती भचाखुसी उक्त साइते फी काय्केत भरिया छ्वयाहल । ज्योतिषं धाःगु साइते फी कया भक्तपुर ल्याहां वया च्वंबले शङ्खधर साख्वानं खना थुकी अवश्य रहस्य दै धैगु विचार याना व भरियायात ह्येका धिवा बिया फी थःथाय् प्वड्के लगेयात । प्यन्हू दयेका स्वःबले लुं जुया च्वन । व लुं नेवाःत दक्खिसिगु ऋण पुला नेपाल संवत् धका संवत् चलेयाना पशुपतिया दक्षिण ध्वाका पाखे थःगु सालिक तथा परमधाम जुया वन धका उल्लेख याःगु जुया च्वन ।

थ्वहे वाखंयात कया नेवाः भाजुपिसं ऋणं मुक्त जुया म्हपूजा यानागु धाइगु जुया च्वन । थुकिं छु सिद्ध जू वै धाःसा नेवाःत

न्यापा आर्थिक अवस्थां गिरेजूगुलि ऋण पुले मफया च्यः च्वनो
 सुवता मदुपि खः शङ्खधर धैम्ह शूद्र सास्वा नं ऋण पुला व्यूसैलि
 आर्थिक सुधार जुयावःगु खः धैगु सिद्ध जुई ।

न्यापा नेवाःत धैपि कङ्गाल धैगु सिद्ध जुइगु उवत वाखं नं
 भीगु नेवाः इतिहासया लागि बाधक तत्त्व खः । तर लिच्छवि-
 कालनिसे कला, धर्म, संस्कृति सम्पन्न जाति नेवाः खः धैगु खँ
 इतिहासं कनाच्चंगु दु । उकिं घयातःगु नं दु व थयें—

पुराणमित्येव न साधुः सर्वं

न चापि काव्यं नवमित्यवद्यम् ।

सन्तः परीक्ष्यान्यतरद् भजन्ते

मूढः परप्रत्ययनेथ वुद्धिः ॥

पुलां धाय्वं तुं फुकं ठीक धाय् फै मखु । न्हूगु काव्य धाय्वं तुं
 वेठीक नं धाय् फैमखु । सज्जन मनुनं परीक्षा याना जक काई ।
 मूर्ख जक लहे लहे ने वनी ।

नेपाल संवत्प्या प्रवर्तकबारे उल्लेख जूगु वंशावली मध्ये
 दकले पुलांगु स्थितिमल्लया पाले च्वःगु गोपाल वंशावली खः ।
 व वंशावली श्री धनवज्र वज्राचार्य व श्री कमल प्रकाश मल्लद्वारा
 सम्पादन जुया नेपाल रिसर्च सेण्टरं प्रकाशित जूगु दु । व सफुति
 परिशिष्टे व्यूगु केशर पुस्तकालये च्वंगु संक्षिप्त गोपाल वंशावली
 नेपाल संवत्तुवारे थथे उल्लेख जूगु दु—

राजा श्री राघवदेव वर्ष ६३ भास ७ संवत् दय्कू

श्री पशुपति भट्टारके संवत्सरप्रवृत्ति कृता ॥

श्व वंशावली नेपाल संवत् जुजु राघवदेवं चलेयात धका
 स्पष्ट धयातः गु दु । नेपाल संवत् आरम्भ जूवले केवल संवत् जक
 धया उल्लेख जुल । लिपा श्वैत पशुपति भट्टारक संवत् नं धाय्गु
 यात । नेपाल संवत् आरम्भ जूगु २०० वर्ष लिपातिनि शिव धर्म-
 शास्त्र धैगु सफुति नेपाल संवत् धका उल्लेख जुल । अलेसंनिसं
 नेपाल संवत् धाय्गु यानावः गु खः । नेपाल संवत् ४९५ वले च्वः गु
 पुलांगु मुर्मतितन्त्र धैगु सफुति नं नेपाल संवत् धका उल्लेख जूगु
 व उवत नेपाल संवत् शक संवत् हयेगु रीत व्यूगु थथे-

ॐ नमः सूर्याय नेपाल संवत्सरकर्मभूमौस्थाप्य नयनाभ्रनागा
 ८०२ संयोज्यं सककालं भवति ।

श्व घापू अनुसार नेपाल संवत् नं ८०२ जोडेयात धाः सा शक
 संवत् जुई धाः गु खः ।

तर नेवाः तयेत गिरेयाये लागि षड्यन्त्रपूर्ण च्वयातः गु उक्त
 भाषावंशावली अनुसार संवत् फेरेयाना नेपाल संवत् धका नां
 छुना प्रख्यातयात धाः गु भूठ । छाय् धाः सा नेपाल संवत् धका नां
 लिपा तिनि जूगु खः ।

पशुपतिया दक्षिण ध्वाकाया न्ह्यने सत्तले फले तयातः गु
 'भण्डारा नकेत गुठी तया व्यूम्ह छम्ह कानफट्टा जोमीया मूर्तियात
 शङ्खधर साखा धैम्ह श्वहे खः धाः गु जुयाच्वन । छाय् धाः सा
 शङ्ख पुयाच्वंगु मूर्ति जुया शङ्खधर धाः गु जुल । तर भाषा वंशा-
 वलीला केवल शूद्र साखा जक धयातः गु दु ।

थज्यागु कल्पित वाखँया आधार कया नेपाल संवत् यात

राष्ट्रिय मान्यता वीकेमा धका आन्दोलन यानां जुयां मान्यता
 वीला ? उकिं विरोधीपिसं 'नेपाल संवत्लाई राष्ट्रिय मान्यता
 दिनु अनुचित' धाःगु खः । थज्यागु खँ श्वीका परीक्षा याना
 स्वेगुला धालचा खँय वनीगुला नेवाः भाजुपिसं विचाःमया ।
 छायाःसा नेपाल संवत् धका नां छूम्ह मनुयात कया आन्दोलन
 यानागु धैगु जूसा लिपातिनि नां छगु खः । नां छूम्ह शङ्खधर मखु ।
 कार्तिक शुक्ल प्रतिपदाकुन्हु संवत् फेरे जूगुयात कया आन्दोलन
 यानागु धैगु जूसा लिच्छविसंवत् नं कार्तिक शुक्ल प्रतिपदानिसं
 फेरेजूगु खः । उकिं दकले पुलांगु नेपाःया राष्ट्रिय संवत् ला
 लिच्छविसंवत् खः । उकिं नेपाल संवत् प्रवर्तक धका शङ्खधरयात
 न्ह्यलुङ्कीगु गलत ।

थुगुसीया स्वन्ती नखः मानेयायेगु बारे जूगू गतिविधि^१

नेपाल राजकीय पञ्चाङ्ग निर्णायक समिति पिकाःगु पात्रोय् कार्तिक १९ गते नरक चतुर्दशी कुन्हु अर्थात् खिचापूजा कुन्हु लक्ष्मीपूजा धका च्वया ब्यूगुलि थ्व भीगु नेपाया थःगु संस्कृति अनुसार मज्जुगुलि कार्तिक २० गते लक्ष्मीपूजा यायेमाः धका भीगु संस्कृतिया महत्त्व तथा उपपत्ति वयना कार्तिक १३ गते बुधवाया इनापे जीं लेख पित वियागु खः । जिगु लेख ब्वना नेवाः भाजूपिसं सापूजा मयायेकं लक्ष्मीपूजा जुइमखु धैगु व थ्व नखः भोलाक्क हनीगु धैगु खंला थुइकल । तर गुखुनु छु पूजा जुइगु धैगु खं मथूगु जुल । छाय्धाःसा—

गुलिसिया १७ गते कोपूजा १८ गते खिचापूजा १९ गते सापूजा याना लक्ष्मीपूजा याःपिनं दत । गुलिसिया १८ गते कोपूजा १९ गते खिचापूजा व सापूजा याना लक्ष्मीपूजा याःपिनं दत । तर नरक चतुर्दशी कुन्हु खिचापूजा जुइगु व औंसी कुन्हु सापूजा जुइगु धार्मिक विधान खः । १९ गते वन्ही औंसी वयनीगु जुया

१. ने. सं. १९९२ कछलागा ६ (वि. सं. २०४८ मंसिर १६) बुधवाया इनापे प्रकाशित ।

उकुन्हु लक्ष्मीपूजा यायेमाः धैगु विचा याना लक्ष्मीपूजा याःपि जुल । तर नरक चतुर्दशीतिथि चिप जूगु औसीवले लक्ष्मीपूजा यायेमज्यू धैगु खँ मस्यूगुलि अशुद्ध विधाने लाःगु जुल । थुकि गांठगुमाना वेकुवी वत्ता धैथे जुल । छायाःसा अशुद्ध विधान याना धर्मदैला ?

सापूजा मयायेकं लक्ष्मीपूजा जुइमखु धैगु विधान नेवाः भाजुपिनिगु जक मखु खय्भाजुपिनि नं सापूजा मयायेकं लक्ष्मीपूजा जुइमखु । उकिं लक्ष्मीपूजा कुन्हुयात गाइतिहार धाइगु खः । थ्व नखः सावनमानं जुइगु धैगु खँ इमिसं भैलो पवोनीवले धाइगुलि नं सीदु । गथेकि—

ए औसीवार गाइतिहार भैलो

ए औसीको दिन गाइतिहार भैलो

धैगु थ्व वाक्यं नं सीदु । छायाःसा वार धैगु सावनमान खः । यदि चान्हेलिया मान सुखरात्रि काइगु खःसा 'ए औसीको रात गाइतिहार भैलो' धाय्मागु खः । उकिं खय्भाजुपि नं अशुद्ध विधाने लाःगु जुल ।

राजकीय पञ्चाङ्ग निर्णायक समितिया नायभाजु श्री मंगल-राज जोशीजुयाके नेपाल टेलिभिजन अन्तर्वाता काःवले वेकःनं धयादीगु थथे—

शास्त्र मस्यूपिसं भ्रम फैलेयाना व्यूगु जुल । तर सुखरात्रि कया भारतं नं कार्तिक १९ गते हे लक्ष्मीपूजा याःगु दु । थ्वहे परम्परा न्हापा न्हापा नं याना वैगु दु धका कनादिल ।

थुकिं छु सीदतधाःसा वेकया निर्णय भारतीय संस्कृतिया परम्परा खनी धैगु स्पष्ट जूगु व वेकः नेवाः जुयानं नेवासंस्कृति मस्यूह धैगु सीदत ।

सायात भीसं लक्ष्मीया प्रतीक मानेयाना च्वनागु जुया कार्तिक २० गते औसी कुन्हु सुथे सापूजा यायेवले लक्ष्मीपूजा सरह जूगुलिं वःन्ही औसी क्यङ्केमाःगु जरुरत मदु । भीसंला सुखरात्रि मानेयाइगु मखसे दीपरात्रि मानेयाइ जूगुलिं लक्ष्मी चुच्चंजोछी दीपावली याइगु खः ।

भी म्वातले म्हपूजा यायेमाःपि सित धाय्वं न्हेनुमा तय्-माःपि जूगुलिं म्हपूजा यायेत नं थ्व हे लक्ष्मी मदयेक मगा न्हेनुमा तयेत नं थ्वहे लक्ष्मी मदयेक मगा । उकिं न्हेनुमा तैम्ह म्हाय् मचायात वाःहा तैवले थ्वहे लक्ष्मीया रूपे परिणत याइगु खः । भारतीय संस्कृतिनें म्हपूजा व न्हेनुमा विधि दुला ? । नेवाःतयेत दमन याईपिं दमनकारीतयेसं च्वकूगु वंशावली तथा शास्त्रयात सर्वात्मना विश्वास याये फैला ? । अथेसा छिमीगु शास्त्र गो ले धाई तर सःस्यूपिं विद्वान्पिन्त स्याना नं विल इमिगु शास्त्र छ्वेका नं बिल । भी पूर्वज विद्वान्पिसं चलेयाना थकूगु संस्कृतिया परम्परा व उक्त संस्कृतिया महत्त्व कना थकूगु उपदेश जक भीगु मत्ती दनि । थुलि सः स्यूपिं नं मन्तधाःसा तिनि नेवाःतयेत थुखेन मला उखेन मला जुइक छ्यान्द व्यान्द याई । उकिं परीक्षा याना स्वेगु बानी यायेमाल भीगु संस्कृतिया शास्त्र पुनर्निर्माण यायेगु स्वेमाल । आःला न्हापार्थे दमन यायेगु जमाना मखेधुकल । इमिसंला न्हापायागु हे जमाना हयेत स्वेगु स्वाभाविक खः ।

झोगु सस्कृतिई यमपंचकया भूमिका

भीगु नेपा देया काठमाडौं उपत्यका तःबैंगु पीठभूमि खः । छायाःसा थन सतीदेवीया गुह्यपतन जूगुलि थन नैरात्मा श्री गुह्यश्वरी प्रादुर्भाव जूगु थाय् खः । श्वहे पीठभूमिने देव मनुष्य-पिन्त दुःख व्यूह्य महिसासुर दैत्य बध यायेत सकल देवगणपिनिगु शक्तिरूपी ज्योतिपुञ्ज उत्पन्न जूम्ह श्री दुर्गा भवानी खः । वैत हे मोहनीवले भीमं सन्मानपूर्वकं पूजा याइगु खः । उकिं श्व पीठ-भूमि काठमाडौं उपत्यकाय् च्वंषि भी नेवाः वर्ग शक्तिया उपाषक जूगुलि भीषि शाक्त सम्प्रदायी जूगु खः । शाक्त सम्प्रदायी नेवाः वर्गपिसं तन्त्रोक्त विधान अनुसार शक्तियागु पूजा याइगु जुया थन तन्त्रया मूल केन्द्र जूगु जुल । श्वहे तन्त्रया मूल केन्द्रे च्वंषि नेवाः वर्गने तन्त्रया धुरन्धर विद्वान् तान्त्रिक जन्मेजूगु जुल । इमिके छःनाप खँ ह्यायेफुगु शक्ति दुगु जूगुलि इमिसं थन प्रसिद्ध देव देवीपिन्त स्थापना याना थकूगु खँ इतिहासं कनाच्चंगु दु । गथेकि थन उदाहरण प्रस्तुत याये ।

बुंगछः हःह्य तान्त्रिक बन्धुदत्त वज्राचार्य खः । हरिसिद्धि हःह्य तान्त्रिक गयोजुजु राजोपाध्याय खः । जयवागेश्वरी व भुवनेश्वरी हःह्य तान्त्रिक बन्धुदत्त आचाजु खः । महाकाल भैरव

१. ने. सं. १११२ थिलाश्व ५ (वि. सं. २०४८ मंसीर २५) बुधवाया इनापे प्रकाशित ।

हःह्य तान्त्रिक साश्वतवज्र वज्राचार्य खः । कलभैरव हःह्य
 तान्त्रिक लम्बकर्ण भट्ट खः । य-यावले व्वइम्ह इन्द्र आजुघः
 तान्त्रिक गठं ज्वंगु खः । थ्व खँ मस्यूपि मंनु प्राय कम हे जुई ।

थथे हे कार्तिक कृष्ण त्रयोदशीकुन्हु थन मर्त्यमण्डल नेपालया
 काठमाडौं उपत्यकाय् यमराज चाःह्यू वःबले थनैम्ह तान्त्रिकं
 ज्वना तल । चित्रगुप्तं खबर बुभे यायेत दूत छ्वया हल । उकी
 न्हापालाक यमदूत को वया खबर बुभे याःवःबले वैतनं ज्वना
 तल । को ल्याहां मवःगुलि कन्हैकुन्हु यमदूत खिचां खबर बुभे
 याःवल वैतनं ज्वना तल । अले यमराजं जिमित छाया ज्वनागु
 छिमित छु माल धा धाःवले जिमिसं म्हपूजा याये त्यना उकि
 छःपि उपस्थित जुइमाल धाःवले थ्व म्हपूजा यमपुरीयागु विधान
 खः थ्व पूजा पूर्वकेत जिजक च्वना मज्यू यमपुरीया लक्ष्मी शक्ति
 नं उपस्थित यायेमाः उकि लक्ष्मीयात निम्तो बीके छ्व धाःवले
 ज्यू घया कार्तिक कृष्ण आमैकुन्हु सायात निम्तो बीके छ्वगु जुल ।
 यमपुरी वैतरणी तरेयाना वनेमाःगु जुया सायात छ्वःगु जुल ।
 छायाःसा भीसं सीवले वैतरणी तरे याये लागि सादान याइगु खः ।

भीमं पूजा यायेमाम्ह लक्ष्मी मोहनीनाय सम्बन्ध दुम्ह जुया
 मोहनीवले स्वनागु लाया^१ सुकुला छुया समे तयेमाः जाकीया मधी
 छुना मधी तयेमाः । थुली तया कार्तिक कृष्ण आमैया बःन्ही
 लक्ष्मीयात स्वागतपूर्वक लमकुस याना दुकया म्हपूजाया विधान
 अनुसारं पूजा याइगु जुया उकुन्हु घ्यःकुं थाकुं थनेमाः धाःगु ख ।
 कन्हैकुन्हु कार्तिक शुल्क पारुया दिने लक्ष्मीयात चौरासी व्यञ्जन

१. मोहनीवले दुर्गाभवानी महिषासुर बध यागु जुया महिष अर्थात् म्येयागु
 ला तयेमाः छायाःसा वीरक्रिया यानागु जुया वीरयागु ला तैगु खः ।

ख्ये ओ ला न्या तथा भवेन्न छाई । अले भी अजिमाद्यःयात
छाहायेकेवले थे ऐला लुई । उलि विधान सिधयेवं भीसं थःत
म्हपूजा याङ्गु जुया थ्व विधान भीगु जीवन सुरक्षा यानागु विधान
जुल । छायाःसा बौद्धमार्गीपिसं तिलक काइवले धाङ्गु थथे—

आयुः वृद्धिः यशोवृद्धिः वृद्धिप्रज्ञा मुख स्तथा ।

आरोग्य धनसन्तान सन्तु ते सप्तवृद्धयः ॥

थथे हे शैवमार्गीपिसं धाङ्गु थथे—

आयुः द्रोणसुते श्रियं दशरथे शत्रुक्षयं राघवे ।

ऐश्वर्यं नहुषि गतिश्च पवने मानञ्च दुर्योधने ॥

सूर्ये शान्तवले वलं च हलधरे सत्यं च कुन्तीसुते ।

सज्ञाने विदुरे भवतु भवतां कृतकृत्यनारायणे ॥

सगं काइवले धाङ्गु थथे—

श्रीवत्सं पुण्डरीकं ध्वजयुतवलशं चामरं मत्स्ययुग्मम् ।

छत्रं तद्धेम दण्डं रविशशि उभयोः श्रीफलं शंखचक्रम् ॥

तुष्टा सर्वार्थसिद्धिः सुविमलमनसा मङ्गलं वो दिसन्तु ।

थुकीं जीवन सुरक्षाया लागि यानागु विधान धैगु स्पष्ट जू ।
थुलि सिधयेका कन्हेकुन्हु कार्तिक शुक्ल दुतियाकुन्हु यमराजं छःह्य
सिकीस्तम्ह मनुयात ज्वना विदा जुया वनेत्यंवेले व मनुया तता-
म्हेस्यां पना किजापूजा सिमधेयकं यङ्कके दैमखु धाल । लक्ष्मीया
प्रतीक म्हायमचां धाःगु जुया नाईनास्ति यायेगु खँ मजुल ।
अले तताम्हेस्यां किजापूजा याःवले वहे म्हपूजाया विधान अनुसारं—
पूजा याःगु जुल । उकी प्रभावित जुया यमराजं छिमि किजा
वाहेक मेगु छु पवने पवं धाःवले तताम्हेस्यां चलाकीपूर्वक थथे
धाल—

थ्व मण्डले च्वंगु चिकमण्डः मगंतले ग्वेस्वां सुखू
मगंतले जिमि किजाया खा स्वे दयेमा थथेहे
दय्दंसं भाया विचा याना दीमाल घाल

अले यमराज विवश जुया उया किजाम्हेसित त्वःता वंगु जुल ।
यमराज थनं विदा जुया वंसेलि थः तता यमुनाया थाय् छक
दुस्वया वने धका दुस्वःवगु जुल । तता यमुनानं यमराजयात पूजा
यानालि धाःगु थथे—

थौया दिने तया क्येहेपिमं दाजु किजापिन्त पूजा यातधासा
इमिगु जीवन सुरक्षा याना वीमाल धका प्वंगु जुल । यमराजं नं
तथास्तु धका वचन व्यूगु जुल ।

उकिं थ्व न्यान्हु यमराज दय्दंसं मर्त्यमण्डले वेमाःगु जुया
थ्व न्यान्हुयात यमपञ्चक धाइगु खः । थुकिं छु सीदु धाःसा थ्व
नखः भोलाक्क हनेगु धैगु स्पष्ट जू । थुकी सुलं च्वन धाःसा
यमराजया ज्याय् ढिलाइ सुस्ति याःगु ठहरे जुई । ढिलाइ सुस्ति
याःम्ह मनु यमराजया दण्डभागी जुई । थुकी दछिया ल्या तये-
माःगु जुया कार्तिक शुक्ल प्रतिपदाकुन्हु संवत् फेरे याइगु खः ।
थुकिं छु सिद्ध जू धाःसा संवत् फेरेयाना म्हपूजा याइगु मखसे
म्हपूजा याना संवत् फेरे याइगु धैगु सिद्ध जू । लिच्छवी संवत् नं
कार्तिक शुक्ल प्रतिपदावले फेरे जुइगु जुया थ्व चलन लिच्छवि-
कालनिर्से वःगु धैगु खनेदु । उकिं भीगु संस्कृति गुलिन च्व न्ह्याः
धैगु सीके माल । नेपाल संवत् ला नेपाल राष्ट्रयात कःधाइगु नामं
चले जूगु संवत् जुया थ्वंत राष्ट्रिय मान्यता वीमाल धाय्माःगु
जुल । थ्व संवत् नं लिच्छवि संवत्यागु हे परम्परां वःगु संवत् खः ।

नेपाल संवत् उत्पत्तिया कारण

आः नेपाल संवत् उत्पत्ति जूगुया कारण प्रस्तुत याये । दछीया ल्या ग्रहगणितया हिसाव तैगु खः । सृष्टिगत संवतंनिसें कया हिसाव याइगु ज्योतिषयात सिद्धान्त ग्रन्थ धाई । कलिगत संवतंनिमें कया हिसाव याइगु ज्योतिषयात तन्त्रग्रन्थ धाई । इष्ट शक संवतंनिसें कया हिसाव याइगु ज्योतिषयात करणग्रन्थ धाई । करण ग्रन्थयातनं अःपुक्क हिसाव याइगु ज्योतिषयात सारणीग्रन्थ धाई । करणग्रन्थ अथवा सारणी ग्रन्थ हिसाव याइवले शकसंवत् याइगु जुया सुमतितन्त्र धैगु ज्योतिषग्रन्थे नेपाल संवतं शकसंवत् हयेगु रीत व्यूगु खः । उक्त रीते नेपाल संवत्ने ८०२ जोडेयात घाःसा शक संवत् जुई धैतःगु दु । थ्व शक चैत्रादि जूगु निंति थ्वैत कार्तिकादि हयेवले ८०१ जुई । उकि नेपाल संवत् आरम्भ जूवले-यागु शक ८०१ खः । १०० वर्षतक च्वनीगु ८ अंक च्याय् हाःगु अशुभ अंक धका थ्वैत लिकया १ निसें आरम्भ याःगु खः । उक्त अशुभयात पशुपतिक्षेत्रे शान्ति स्वस्ति याना चलेयाःगु संवत् जुया वैत “पशुपति भट्टारके संवत्सर प्रवृत्ति कृता” धका वंशावली उल्लेख याःगु जुल । थ्व संवत् संक्षिप्त शक थें जूगु जुया छुं वर्ष-

तक संवत् जक धया चलेजुल । लिपा थ्वैत पशुपतिभट्टारक संवत्
 धाय्गु यात । थ्वयां लिपातिनि नेपाल संवत् धाय्गु यानाहःगु
 खः ।

भीसं म्हपूजा यानागु विधान आयुवृद्धिया निति यानागु धैगु
 खँ च्वे वियागु विवरणं ध्वाथूगु दु । थज्याःगु आयुवृद्धि जुइगु
 शुभकार्य यानावले आयु क्षय जुइगु अशुभ अंक ८ यात कया ल्याः
 तयेगु मनासीव मजुया लिकाःगु धैगु स्पष्ट जू । भीगु नेपाल संवत्
 उत्पत्ति जूगुया कारण थथे जुया जूगु खः । थ्व संवत् राष्ट्रयागु
 अरिष्ट शान्ति याना चलेयाःगु धैगु सीके माल । उकिं थ्व संवत्
 नेवाःयागु संवत् मखसे नेपालीमात्रयागु संवत् धैगु सिद्ध जू । उकिं
 थ्वैत राष्ट्रिय मान्यता मविसे गाइला । थज्यागु संवत् यात राष्ट्रिय
 मान्यता वीमज्यू धाइपिनिगु गलत धारणा खः ।

नेवाः भाषाया आधार नेवाःलिपि^१

“भाषा म्वाःसा जाति म्वाई”

थ्व घाप् महाकवि सिद्धिदास महाजुयागु खः । थ्व घाप् स्वांमा म्वाःसा स्वां ह्वै धैथें खः । तर थ्वैत आधार गमला व चा माः । उकी ङ्हि ङ्हि लः वीमाः अले स्वां ह्वै । अथे हे भाषा-यातनं आधार लिपि माः । उकिं देवनागरी लिपियागु आधार कया विभिन्न साहित्यिक सफू पिथन । उकिं ज्ञान उपलब्धि ला जुल । तर थ्व उपलब्धि कर्पिनिगु जग्गाय् अन्न सय्केथें जुल । थुकिं कर्पिनिगु जग्गाय् आवाद याना च्वंपि नेवात म्हेया रूपे लानाच्चंगु खँ ध्वाथूगु जुल । उकिं नेपाललिपि स्यनेगु लिपिगुथी स्वना लिपि स्यनेगु अभियान शुरू जुल । व लिपिगुथीं पौभा धैगु पत्रिका नेवा लिपि पिथन । उकी नेवा लिपियात देवनागरी लिपि थें तुं छ्यला यंकूगु जुयाच्चन । नेवालिपिया विशेषता क्येने मफुवले देवनागरी लिपिइ बानी बसे जूपिन्त नेवालिपि छ्यलेगु जरूरी खने मदुगुलि नमूना दये वं गाःगु ताल । उकिं नेवालिपिया आखः थासा दयेकेगु कुतः मजुल । उकिंयाना नेवालिपियागु

१. सं २०४७ फागुन १५ गते बुधवाया इनापे नेवाःजाति म्वाकेगु कुतलय् धैगु शीर्षक बिया प्रकाशित ।

व्यापकता मवया केवल नमूना रूपे जक सीमित जुल । देवनागरी लिपि छ्यलेगु बानी जूपिन्त नेवालिपि छ्यलेगुली भंभट ताल । नेवाःलिपि स्यनीम्ह लिपिगुथी केवल गलः घय्पुना च्वम्ह थें जक जुल ।

थथे थःगु आधारयात उपेक्षा जूवले भाषायात नं त्वता त्वता हःगु जुयाच्चन । थुकिं याना जनगणनाय् नेवा भाय् ल्हाइपिनिगु ल्याः कम जुजुं वंगु खने दतः । थथे जुलधाःसा लिपा वना नेवाः भाषा ल्हाइपिनिगु अस्तित्व हे मदै धैगु ज्ञानं न्ह्यलं चाया ने. सं. ११११ सिल्लागा आम्है व चिल्लाथ्व पारुकुन्हु नेपालभाषा परिषदं नेवाः जाति व भाषा विषयया तःमूज्या स्वन । थ्व सम्मेलने थी थी जिल्लां वःपि नेवा भाजुपिसं थःत कःधा मदुम्ह मचाथें जुल धैगु खँ प्वङ्कल साथे सम्पर्क तःवेगु थाय् गन धैगु न्ह्यसः वःबले दवू छेयागु आवश्यकता जूगु खँ कन । उकिया छम्ह दातां जग्गा दान विल । थुलि जुइमात्रं धिवा नं वर्षेजुल । धिवा तैपि मनुत नं जुरुमुरु दन । थथे आवश्यकता बोध जुलधाःसा समस्या ज्यंकेत माःगु सहयोग याइपि कम मजू धैगु खँ व सम्मेलनं स्पष्ट याना व्यूगु दु ।

दवूछें दयेवंतुं जाति स्वाइगुनं मखु । वला थी थी जिल्लां वःपि नेवा भाजुपिसं सम्पर्क तःवेगु थाय् जक जुल । जाति स्वाइ-गुला भाषा खः । भाषाया आधार लिपि खः । ल्हाति च्वयागु पौभा थे नमूना क्यनेवंतुं आधार वल्लाइगु नं मखु । आधार वमलात कि भाय् स्वाके थाकुइगु स्वाभाविक जुइ । ल्हाति च्वयागु

पौमायात कानूनी मान्यता न दैमखु । छायाःसा ल्हार्ति च्वयागु
वीलयात मान्यता मदुथे जुइ ।

नेपाली भाय् देवनागरी लिपिया थासां छापे जुई । बंगाली
भाय् बंगाली लिपिया थासां छापे जुई । तामील भाय् तामील
लिपिया थासां छापे जुई । उर्दू भाय् उर्दू लिपिया थासां छापे जुई ।
तिब्बती भाय् तिब्बती लिपिया थासां छापे जुई । अथे हे भीगु
नेवा भाय् नेवा लिपिया थासां छापे जूसा जक वैधानिक जुई ।
नत्र विधाने दुमथ्याम्ह साधारण जनजातिया भाषा थें जक जुई ।
गथे आ जनगणना याये त्थंबले थःगु त्या कम जुया अस्तित्व
मदइ धका ग्याना तःमूज्या यायेमाल । अथे हे विधाने दुथ्याकेगु
खँ वैबले नेपाली भाषां त्याकी धका ग्याय् मालीगु खण्ड बै ।
छायाःस म्हेव्वति अधिकार जक दै । अले-

पहिले बुढी मानिन पछि बुढी जानिन

बाघ आयो चिच्याउन अनि लाग्यो चिच्याउन

धैथें मजुइला ? उगु वेला वैबले अर्थे हालां लाइला ? उकिं आवं-
निसें सतर्क जुइमाःगु आवश्यक जुइधुकल । न्हापालाकक भीगु
नेवालिपि छद्यलेगु विधि दुगु पाठय सफू तयार याना लिपि स्थानेगु
यायेमाल । दोस्त्रा खँ नेपाललिपिया थासा तयार याना नेपाल
लिपि खबर छापे यायेगु यायेमाल । तेस्त्रा खँ नेपाललिपि सांस्कृ-
तिक सफू छापेयाना पिथने माल । छायाःसा नेवा धका म्हसी-
केगु हे संस्कृति खः । भाषा व संस्कृति ला व लुसी थें खः ।
अज्यागु सफूयात पाठ्यक्रमे तयाविलधाःसा वाध्य जुया नेवा भाय्

सयेकी । थः मस्तेत नेवा भाय् ल्हाय्गु याकी धका धया च्वने-
माली मखु ।

नेपाली भाय्ने छ्यले फक्व छ्यला ज्यलेधुंकूगु देवनागरी
लिपि भीगु नेवाभाय् उच्चारण शुद्ध मजू । भीगु नेवाभाय् देव-
नागरी लिपि गथे शुद्ध मजू धैगु उदाहरण थन क्यने ।

स्वर वर्णया ए या उच्चारण ये नाप बरावर

स्वर वर्णया ओ या उच्चारण वो नाप बरावर

व्यञ्जन वर्णया के या उच्चारण क्ये नाप बरावर

उकिं स्वरवर्ण ए, ओ, मिलेजुया वने जूगु गुलिनं आख नेवा
भाय्यात मत्वया उच्चारण अशुद्ध जुई । गथेकि केगु तेगु नेगु हेगु
इत्यादि शब्द देवनागरी लिपि कय्गु तय्गु नय्गु हय्गु धका च्वेगु
यानाच्चना । अथे हे अप्व जोड वी माःसा विसर्ग तया च्वेगु याना
च्चना । उकियात भीसं ब्वनेवले जक भाषायागु बलं शुद्ध ब्वनेगु
यानाच्चना । तर नेपाली भाषाभाषीपिसं ब्वनीवले उच्चारण
अशुद्ध जू ।

भीगु नेवा भाय्या लिपि छ्यलेगु नियम अलग्ग हे दु । भीगु
नेपाल लिपिनं उदात्त अनुदात्त स्वरित उच्चारण यायेगु चिं न दु ।
तर देवनागरी लिपिने मदु । उकिं भीगु नेवा भाय्यात देवनागरी
लिपि शुद्ध मज्जीगु हानं थः धका नाले नं मछिगु व म्हेया रूपे
परिणत जुइगु जूगुलि थ्व देवनागरीलिपि भीगु भाय्ने छ्यलेगु
परित्याग यायेमाः अलग्ग हे थःगु लिपि आवाद यायेमाः । अले
तिनि भाषा म्वाःसा जाति म्वाई धैगु वापू सार्थक जुई ।

नेवाः भाय्या अक्षरबोध नियम'

भीगु नेवाः भाय् भीगु नेवाः लिपि गुलि शुद्ध जू उलि देव-
नागरी लिपि शुद्ध मजू । छायाः सा देवनागरी लिपि नेपाली
भाय्ने छयला ज्यलेधुंकूगु जूगुलि शुद्ध मजू । गथेकि उदाहरण
थन क्यने—

स्वरवर्णया ऋया उच्चारण री नाप बरावर

स्वरवर्णया ए या उच्चारण ये नाप बरावर

स्वर वर्णया ओ या उच्चारण व नाप बरावर

व्यञ्जनवर्णया केया उच्चारण क्ये नाप बरावर

नेपाली भाय्ने अनुस्वारयात मकार उच्चारण जुई विसर्ग-
यात ह्वागः उच्चारण जुई । गथे कि नेवा भाय्ने मां धकाः मया
छयने शिरविन्दु तै । नेपाली भाय् ल्हाइपिसं उकियात माम् धकाः
उच्चारण याई । नेवाः भाय्ने वायेमाः धायेवले माया ल्यूने
विसर्ग तथा प्लुत च्वेगु याई । तर नेपाली भाय् ल्हाइपिसं उकि-
यात ह्वागः उच्चारण याई । भीसं जक थःगु हे भाय्या बलं
शुद्ध व्वनेगु यानाच्चना । वास्तवे शुद्ध मखु । उकी भीगु लिपिया

उच्चारण यायेगु तरीका पाः । प्लुत उच्चारण यायेमाःसा ल्यूनै
स्वफुर्ति तै । थथे नियम फरक जूगुलिं थ्व खँ बोध मजुइकं नेवाः
लिपि छ्यले सैमखु । नेवाः भाजुपिसं उच्चारण ग्राइबले त व ट
फरक मजू । ड यात न्यः घकाः ब्वनेगु याई । उर्कि म्येया ला
नैपि नेवाःया म्येखातु घकाः नेपाली भाय् ह्लाइपिसं गिजेयाइगु ।
थथे तरीका मस्यूगुलिं छु छु आखः गनं गथे उच्चारण यायेमाः
घकाः दृष्टान्त विया बोध याकेमाःगु आवश्यक जुल ।

उपासना—

वर्णमाला स्यनेत उच्चारण यायेफयेमा घकाः न्हापालाक्क
नमोवागीश्वराय घकाः ब्वङ्की । बोली शुद्ध याये लागि वागीश्वर-
यात उपासना याकीगु खः । अले ॐ नमः सिद्धं घकाः स्वरवर्णया
आखः स्यनी । स्वरवर्णया आखः परिवर्तन मजुइगु स्थिर आखः
खः । स्थिर आखः जूगुलिं पुरुष तत्त्वात्मक खः । पुरुष तत्त्वात्मक
स्वर वर्णयात बा आखः धाय्माः । व्यञ्जनवर्ण परिवर्तन जुइगु
आखः खः । गथे कि क व आ मिलेजुया का बनेजूसा क व इ मिले-
जुया कि बनेजूई । उर्कि व्यञ्जनवर्ण स्त्रितत्त्वात्मक आखः खः ।
स्त्रितत्त्वात्मक व्यञ्जनवर्णयात मा आखः धाय्माः । बा आखः
व मा आखः मिलेजुया यावत् आखः मृष्टि जुई । थ्व खँ वर्णमाला
स्यनीवले बोध याकी । नेपाली भाय् आखः देवनागरी लिपि
छ्यलेगु यानाच्चंगुलिं नेपाल लिपियात नं देवनागरी लिपिये तुं
ब्वनेगुयात । नियमयात वास्ता मतल । उर्कि विशेषता क्यने मफूगु
खः । देवनागरी लिपि हे भाषा छ्यलेगाःगु ताल । उकी हे बानी
बसेजुल । नेवाः लिपियात उपेक्षा जुल ।

नेवाःलिपिया अक्षरबोध नियम-

स्वरवर्णं धैंगु अ या रूपावली खः । व रूपावली थथे खः-

स्वरवर्णं- अ आ इ ई उ ऊ ऋ ए ऐ ओ औ

नेपाली भाषं } अ आ इ ई उ ऊ री ये अइ व अउ
उच्चारण जुइगु }

नेवाः भाषं } अ आ इ ई उ ऊ इरी अय् अई अव अउ
उच्चारण जुइगु }

थथे अया रूपावलीयात शुद्ध रूपं उच्चारण याये सयेका
व्यञ्जनवर्णयात उच्चारण यायेगु स्थान परिचय याकी । व थथे खः-

वर्ण	उच्चारणस्थान
अ आ क ख ग घ ङ ह विसर्ग	कण्ठस्थान (ककुं)
इ ई च छ ज झ ञ य श	तालुस्थान (थक्वातं)
ऋ ट ठ ड ढ ण र ष	मूर्धस्थान (म्ये थःतुइके)
लृ त थ द ध न ल स	दन्तस्थान (वांथीके)
उ ऊ प फ ब भ म	ओष्ठस्थान (म्हुतुसी थीके)
ए ऐ	कण्ठतालुस्थान
ओ औ	कण्ठओष्ठस्थान

स्वरवर्णं व व्यञ्जनवर्णयात शुद्धरूपं उच्चारण याये सयेका
स्वरयुक्त व्यञ्जनवर्णया रू स्यनी । व थथे-

क्+आ=का	क्+इ=कि	क्+ई=की
क्+उ=कु	क्+ऊ=कू	क्+ऋ=कृ
क्+ए=के	क्+ऐ=कै	क्+ओ=को
क्+औ=कौ	क्+अं=कं	क्+अः=कः

थ्वहे किसिमं फुक्क व्यञ्जनवर्णयात स्वरयुक्त व्यञ्जनवर्णया रूप स्यनी । लीपा संयुक्ताक्षरया रूप स्यनी । अले भीगु भाय्नाप लिपि छ्यले सयेकेत भाय्ना नमूना स्यनी । गथे कि—

कयगु धासा तयगु अलेय नयगु । थथे देवनागरी लिपि च्वैगु खः । थ्वैत नेवाःलिपि च्वैवले केगु धासा तेगु अले नेगु थथे च्वै । नेवाःलिपि च्वेगु मेगु उदाहरण—

बजी न्याना हेगु । थां धेपुकी । हें नं ख्यें छ्वल । चागलं केकल । पाफेकल । पेन विया छ्वल । बें बजी वात । जाती भे विल । मे मे धाल । येकल । ले ताल ।

शिरविन्दुयात अनुस्वार धाई । उकियात उच्चारण याइवले मकार जुई । गथेकि मां हां थथे च्वै । थ्वैत माम् हाम् घकाः उच्चारण याई ।

चन्द्रविन्दुयात अनुनासिक अनुस्वार धाई । उकियात उच्चारण याइवले न्हासं थ्वकी । गथेकि कँ थातः । थन कँयात उच्चारण याइवले न्हासं थ्वकी ।

एकमात्रिक उच्चारण, द्विमात्रिक उच्चारण, त्रिमात्रिक उच्चारण जुइगु नियम दु । अ इ उ ऋ थुलि आखः एकमात्रिक उच्चारण जुई । उक्त स्वरयुक्त व्यञ्जनवर्णनं एकमात्रिक उच्चारण जुई । थ्वैत ह्रस्व धाई । अर्थात् एक धाय्वले गुलि समय लगे जुइगु खः उलि समय लगेयाना उच्चारण याइगुयात एकमात्रिक उच्चारण अर्थात् ह्रस्व धाई ।

एक दुइ धाय्वले गुलि समय लगे जुइगु खः उलि समय लगे

याना उच्चारण जुइगु आखःयात द्विमात्रिक उच्चारण अर्थात् दीर्घ
घाई । आ ई ऊ ए ऐ ओ औ थुलि आखःयात द्विमात्रिक उच्चारण
जुई । थ्वैत दीर्घ घाई । उक्त स्वर मिलेजुया वनेजूगु व्यञ्जन-
वर्णनं द्विमात्रिक उच्चारण जुई ।

एक द्वि तीन धाय्वले गुलि समय लगे जुइगु खः उलि समय
लगेयाना उच्चारण जुइगु आखःयात त्रैमात्रिक उच्चारण अर्थात्
प्लुत घाई । त्रिमात्रिक उच्चारण जुइगु आखःया ल्यूने स्वफुति
तै । थथे हे खण्डाकार तयेगु नियम नं दु । खण्डाकारया मतलब
गुलि मात्राया आखः खः उलिहे मात्रा थपेयाना उच्चारण यायेगु
खः । स्वरवर्णया ओकारे नं आकार चिनेगु नेवाःलिपिने दु ।
थज्यागु लिपि सर्गतं वा वल धका च्वेबले प्रयोग याई । थ्व नियम
देवनागरी लिपिने मद्दु ।

नेवाःलिपि छ्यचलेगु गथे'

नेवाःलिपि नेवाःभाय्नाप सम्बन्धित लिपि खः । उकिं नेवाः लिपिया उच्चारणे स्वर फरक । नेवाःलिपिने एकारया उच्चारण अय्कार उच्चारण जुई । नेवाःभाय्ने त्रिमात्रिक उच्चारण अर्थत् प्लुत उच्चारण यायेमाःगु शब्द प्रयोग जुई । अज्यागु थासे खण्डाकार तै गुगुकि निगु शब्दया दथुई लाई । यदि ल्यूने च्वंगु आखः यात प्लुत उच्चारण यायेमाःसा ल्यूने स्वफुति तै । उक्त स्वफुति वहे खण्डाकारया आदि मध्य अन्त्यया फुति खः । थ्व नियम नेवाः लिपि छ्यचलीवले प्रयोग याइगु नियम खः ।

भीसं नेवाःभाय् देवनागरी लिपि छ्यचलावया च्वना । कारण गद्य गुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया चिकिचा हाकःगु परिचय धका नेपाल लिपिगुथि व्यूगु परिचयने उल्लेख याःगु थथे—

शाह जुजुपिसं नीस्वंगु नेपालभाषा दमन नीति राणातय्गु पालाय् चरम सिमाय् थ्यंगुलि नेपालभाषा साहित्य व लिपियात त्रिकास यायेगुला छ्येत्वति संरक्षण यायेत हे थाकुगु इलय् भाषा व साहित्य जक म्वाका तयेत वाध्यजुयाः लिपियात त्वतेमाल ।

१. वि. सं. २०४८ असार ५ गते बुधवाया इनापे प्रकाशित

थथे थःगु लिपियात त्वतावःगु जुया नेवाःभाजुपिसं थःगु नेवाःलिपि हे म्हम्सिया वन । अले नेवाभाय् आधारहीन भाषा थें जुया कर्पिनिगु लिपिया आधारे म्वाना च्वने माःपि थें जुल । थ्व खँ ध्वाथूगुलि आःवया नेपाललिपि गुथि नेवाःलिपि स्यनेगु याना-हल । नेवाःलिपि स्यनीपि भाजुपिसं नेवाःलिपिनं सयेका हल । विस्तार विस्तार प्रचार नं जुया वनाच्वन ।

तर नेवाःलिपि भीगु भाय्ने छ्यलेगु नियम मस्यूबले देव-नागरी लिपि थें तुं छ्यला हःगु जुयाच्वन । थुकि थःगु लिपिया विशेषता क्यने मफुबले नेवाःलिपि सयेकेमाःगु आवश्यकता मखन । नेपाल लिपिगुथि ज्यामदया म्वासां म्वासां कपा स्याका च्वपिथें जुल ।

आः नेवाःलिपि छ्यलेगुवारे जूगु गलित उदाहरण प्रस्तुत याये—
१. नेवाःजाति व भाषाविषयया तःमूज्या थथे च्वल । थ्व देव-नागरी लिपि थें तुं छ्यःगु जुयाच्वन । देवनागरी लिपि 'ने'या उच्चारण न्ये नाप बराबर जूगुलि देवनागरी लिपि नेवाः च्वयां छुं आपत्ति मदु । तर नेवा लिपि च्वेवले 'ने'या उच्चारण स्वर फरक जूगुलि न्येवाः थथे च्वेमाः ।

२. अथेहे 'तःमूज्या' थन तया ल्यूने विसर्ग तल । तर तया ल्यूने खण्डाकार तया तःमूज्या थथे च्वेमाः ।

३. अथेहे ग्वःसाः खलः थथे च्वल । थन ग्वया ल्यूने सा या ल्यूने विसर्ग तल । तर ग्वया ल्यूने खण्डाकार सा व लया ल्यूने स्वफुति तया ग्वःसाः खलः थथे च्वेमाः ।

४. अथेहे भाषा म्वाःसा थथे च्वल । थन म्वाया ल्यूने विसर्ग
तलः तर म्वाया ल्यूने खण्डाकार तथा भाषा म्वाऽसा जाति
म्वाऽइ थथे च्वेमाः ।

५. अथेहे राणातय्गु पालाय् धका देवनागरी लिपिथे च्वल ।
थन तथा ल्यूने य वागः चिकल । तर नेवाःलिपिया स्वर
उच्चारण अनुसार फरक जुइगुलि राणातेगु पालाय् थथे
च्वेमाः ।

ध्व जुल अशुद्ध च्वयाहःगु वारे उदाहरण । आः नेवाः शब्द
च्वेगुबारे उदाहरण प्रस्तुत याये ।

१. गे जुल । के पुल । घे सुल । धे वल । फे वल । जेमाँ वल ।

ध्व जुल नेवाःलिपि च्वेबले जुइगु शब्द । ध्वैत देवनागरी
लिपि च्वेबले जुइगु थथे ।

१. गय् जुल । कय् पुल । घय् सुल । धय् वल । फय् वल ।
जय्माँ वल ।

अथेहे नेवाःलिपि च्वेगु शब्दबारे उदाहरण प्रस्तुत याये ।

२. स्यने माल । वने त्यल । वने जुल । कने मते । थने मते ।
हने मते ।

ध्वैत नेपाली भाषाभाषीपिसं उच्चारण याइवले जुइगु थथे ।

२. स्यन्ये माल । वन्ये त्यल । वन्ये जुल । कन्ये मत्ये । थन्ये
मत्ये । हन्ये मत्ये ।

कारण एकारया उच्चारण स्वर येकार नाप बराबर जूगुलि
खः ।

मुद्रक:- संकटा प्रेस, ख १-८३ टेबहाल, काठमाडौं- ३ ।